Ірина Ю. Штулер[1], Сергій Я. Войтович[2], Галина А. Герасимчук[3]

ІНСТИТУЦІЙНІ КОНЦЕПТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

В статті досліджено інституційні концепти становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці. Накопичення технологічних змін, пов'язаних з поширенням і використанням інформаційних технологій і зумовлена ними еволюція економічних систем призвели до появи нової якості економічного укладу, який отримав назву «цифрова економіка». Одним із секторів, де цифровізація відбувається найінтенсивніше та найуспішніше є фінансовий ринок, а особливо - ринок фінансових послуг.

Визначено, що базовими інституційними концептами становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці є технологічне забезпечення та цифрова інфраструктура, які є взаємопов'язаними та діють на основі інтелектуального компоненту (алгоритми та програмне забезпечення) та організаційного компоненту (протоколи та стандарти). Цифровий бізнес передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних систем (штучного інтелекту тощо), що передбачають його забезпечення становлення та функціонування у розрізі трьох аспектів: організаційного, інформаційного та структуроутворюючого.

Зважаючи на стрімкий розвиток технологічного прогресу, уряди різних країн розглядають становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці як новий етап інноваційного розвитку ринку фінансових послуг, що супроводжується позитивними та негативними ефектами.

В складі інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці важливе місце займають суб'єкти становлення та функціонування електронних платіжних послуг (традиційні; інноваційні; технологічні) та організаційні моделі побудови фінансових відносин, що характеризуються переліком особливостей.

Ключові слова: *цифрова економіка, електронні платіжні послуги, цифровізація, Fintech, фінансовий сектор, цифровий бізнес.*

Рис. 3. Табл. 1. Літ. 7.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-267-6-13

Iryna Yu. Stuler, Serhii Ya. Voytovych, Halyna A. Herasymchuk

INSTITUTIONAL CONCEPTS OF ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF ELECTRONIC PAYMENT SERVICES IN THE DIGITAL ECONOMY

The article examines the institutional concepts of the formation and functioning of electronic payment services in the digital economy. The accumulation of technological changes associated with the spread and use of information technologies and the evolution of economic systems caused by them led to the emergence of a new quality of the economic system, which was called the "digital economy". One of the sectors where digitization is taking place most intensively and most successfully is the financial market, and especially the market of financial services.

It was determined that the basic institutional concepts of the formation and functioning of electronic payment services in the digital economy are technological support and digital infra-

[1] National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.
[2] Lutsk National Technical University. Lutsk. Ukraine.
[3] Lutsk National Technical University. Lutsk. Ukraine.

© Iryna Yu. Stuler, Serhii Ya. Voytovych, Halyna A. Herasymchuk, 2023

structure, which are interconnected and operate on the basis of an intellectual component (algorithms and software) and an organizational component (protocols and standards).

Digital business involves the use of information and communication technologies and information systems (artificial intelligence, etc.), which provide for its formation and functioning in terms of three aspects: organizational, information and structure-forming.

Considering the rapid development of technological progress, the governments of various countries consider the formation and functioning of electronic payment services in the digital economy as a new stage of innovative development of the financial services market, which is accompanied by positive and negative effects.

In the composition of institutional concepts of the formation and functioning of electronic payment services in the digital economy, the subjects of the formation and functioning of electronic payment services (traditional; innovative; technological) and organizational models of building financial relations, which are characterized by a list of features, occupy an important place.

Keywords: *digital economy, electronic payment services, digitalization, Fintech, financial sector, digital business.*

Peer-reviewed, approved and placed: *01.09.2023.*

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть економічний розвиток багато у чому був зумовлений технологічними змінами, пов'язаними з поширенням і використанням інформаційних технологій, які мають цифрові основи. Накопичення цих змін і зумовлена ними еволюція економічних систем призвели до появи нової якості економічного укладу, який отримав назву «цифрова економіка». Відповідні перетворення, які за їх основою позначаються як цифрові трансформації. Це пов'язується не тільки з міграцією різних видів діяльності у Інтернет, а і з автоматизацією операцій і реінжинірингом процесів на підприємствах і в організаціях, впровадженням штучного інтелекту та інших технологій, створенням цифрових платформ, запровадженням нових інформаційних інструментів тощо. Все це охоплюється так званою цифровізацією, яка, як тренд, поширилась практично на всі сектори і галузі економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці слабо досліджене у вітчизняній науці, проте частково цим питанням присвятили свої наукові дослідження такі вчені: Б. Адамик [1], В. Білозубенко [2], Н. Краус [3], К. Маркевич [4], Є. Сопін [5], І. Ханін [7].

Зростання значущості електронних платіжних послуг закономірно піднімає питання забезпечення (або підвищення) їх ефективності в цілому та на рівні підприємств-надавачів. Це пов'язано з широким спектром питань, які включають у себе мінімізацію ризиків, удосконалення електронних платіжних систем, їх технологічних моделей і функціоналу, диверсифікації платіжних і супутніх послуг, що пропонуються споживачам та відтак створення платіжних екосистем. Всі ці питання недостатньо розроблені сучасними науковцями, породжують важливі науково-практичні завдання, які потрібно розглядати у сукупності.

Метою дослідження є інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці, що зумовлено завданнями, які випливають з актуальності дослідження.

Основні результати дослідження. Одним із секторів, де цифровізація відбувається найінтенсивніше та найуспішніше є фінансовий ринок, а особливо - ринок фінансових послуг. Справедливо виокремлюється Fintech як напрям розвитку цифрових технологій, які створюють цифрові фінанси та велику індустрію надання електронних фінансових послуг.

В основі реалізації та функціонування електронних платіжних послуг лежить цифровізація та інституційні концепти цифрової трансформації. Базовими інституційними концептами становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці є технологічне забезпечення та цифрова інфраструктура, наповнення яких подано на рисунку 1.

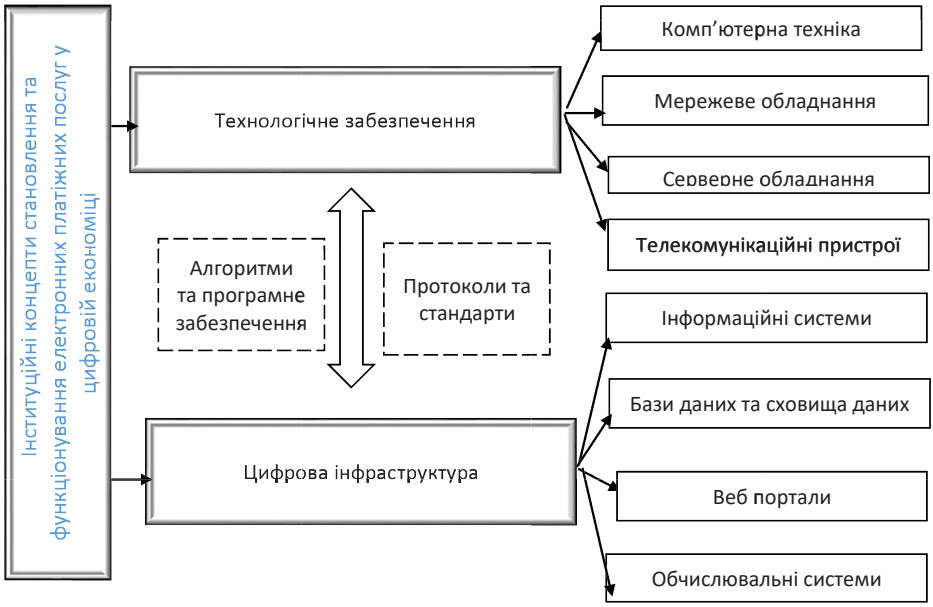

Рис. 1. **Базові інституційні концепти становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці,** *побудовано авторами на основі [5, 6, 7]*

Визначені на рис. 1. базові інституційними концептами становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці є взаємопов'язаними та діють на основі інтелектуального компоненту (алгоритми та програмне забезпечення) та організаційного компоненту (протоколи та стандарти).

Найбільшим сегментом, що представляє фінансові сферу та цифровізацію є електронні платежі і перекази. Ця сфера має велике суспільне та економічне значення, відповідно виник ринок електронних платіжних послуг, який швидко і стало зростає у контексті розбудови цифрової економіки, розвитку електронної комерції та інших напрямів Fintech.

Стрімкий розвиток цифрової торгівлі (e-commerce) та віртуального бізнесу (e-business) ініціював не менш стрімкий попит на електронні фінансові послуги (FinTech). У різних структурних сегментах цифрової економіки здійснюється цифровий (електронний, віртуальний) бізнес. Цифровий бізнес передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних систем (штучного інтелекту тощо), що передбачають його забезпечення становлення та функціонування у розрізі трьох аспектів, які представлені на рис. 2.

Рис. 2. **Аспекти становлення та функціонування цифрового бізнесу у економіці,** *побудовано авторами на основі [5, 6]*

Наведені на рис. 2 аспекти забезпечення становлення та функціонування цифрового бізнесу, так само стосуються і електронних платіжних послуг. Наведемо кілька підтверджуючих фактів, зокрема: організаційний аспект сприяє реорганізації та модернізації бізнесу, розширення можливостей для бізнесу; структуроутворюючий аспект – відповідає за формування нової структури економіки, її галузей та секторів, зміна економічного середовища (простору); інформаційний аспект – полягає у забезпеченні необхідною інформацією, комунікацією та відповідним кодуванням (шифруванням). В сукупності ці три аспекти сприяють покращенню доступу до ресурсів і послуг, в тому числі і для електронних платіжних послуг.

Зважаючи на стрімкий розвиток технологічного прогресу, зауважимо, що зупинити його уже неможливо та й не варто. Навпаки, потрібно максимально використовувати всі передові можливості, що створюються завдяки цифровим технологіям. Уряди різних країн розглядають становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці як новий етап інноваційного розвитку ринку фінансових послуг, що переростає в самостійний і високодохідний сектор фінансового ринку. З точки зору національної економіки він є джерелом економічного зростання, що забезпечується завдяки цифровим трансформаціям.

Проте становлення та функціонування електронних платіжних послуг може мати як позитивні так і негативні ефекти, які можна систематизувати та представити у вигляді таблиці 1.

Таким чином, наведені позитивні та негативні ефекти становлення та функціонування електронних платіжних послуг в цифровій економіці, засвідчують переважання позитивних ефектів. На національному рівні такі ефекти проявились як в кількісному так і якісному вираженні, зокрема відбулось:

- поширення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернету штучного інтелекту тощо;
- зростання обсягів проведення платіжно-розрахункових операцій;
- виникнення цифрової інфраструктури;
- розвиток та інтеграція міжнародної грошово-валютної системи;
- лібералізація фінансової сфери, зокрема на міжнародному рівні;
- поширення і підвищення рівня цифрових навичок населення;
- глобалізація фінансового сектору та ринків послуг; тощо.

Таблиця 1. **Позитивні та негативні ефекти становлення та функціонування електронних платіжних послуг в цифровій економіці,** *побудовано авторами на основі [3, 5, 6, 7].*

Позитивні ефекти	Негативні ефекти
Прискорення економічних процесів	Необхідність адаптації бізнесу та ринку праці до нових умов
Зниження витрат ресурсів (часових, просторових, фінансових тощо) на комунікацію	Зниження цін на посередницькі послуги (переважно банківський сектор)
Підвищення продуктивності праці	Протиріччя нових моделей соціальної організації
Автоматизація та оптимізація процедур	Виникнення нових бар'єрів входу на ринок
Інтенсифікація обміну інформацією	Необхідність технологічного оснащення
Виникнення нових ланцюгів створення доданої вартості	Звільнення частини працівників
Зростання якості і кількості обслуговування клієнтів	Адаптаційні процедури
Усунення посередництва	
Спрощення доступу здійснення фінансових операцій	
Прозорість процесів	
Зменшення зловживань	

В складі інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці важливе місце займають суб'єкти їх реалізації. На національному рівні їх можна структурувати за трьома рівнями:

- традиційні;
- інноваційні;
- технологічні. [4]

До традиційних суб'єктів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці належать банківські та фінансові установи, страхові компанії тощо.

До інноваційних суб'єктів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці належать фінансові компанії та стартапроекти: соціальні мережі, медіа і месенджери тощо

До технологічних суб'єктів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці належать потужні технологічні компанії, такі як: Google, Amazon та ін.

В складі інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці важливе місце також займають організаційні моделі побудови фінансових відносин. Враховуючи позитивні та негативні ефекти функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці можна виділити такі їх особливості, які представлено на рис. 3.

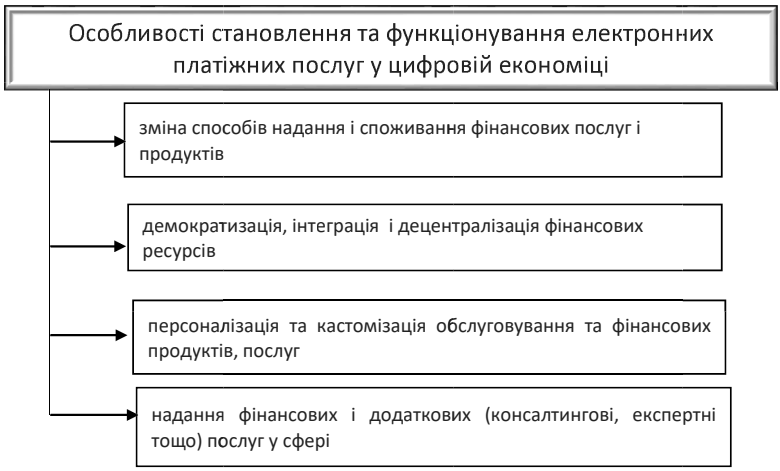

Рис. 3. **Особливості становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці,** *побудовано авторами на основі [3, 5, 6, 7]*

Базуючись на позитивних та негативних ефектах функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці, визначених суб'єктах та особливостях становлення відзначимо, що становлення та функціонування електронних платіжних послуг вимагає відповідного державного регулювання. Роль держави, як регулятора визначається проблемними питаннями розвитку електронних платіжних послуг, а також необхідністю забезпечення їх ефективності.

Державна політика у сфері становлення та функціонування електронних платіжних послуг формується на основі урахування економічних інтересів всіх учасників ринку фінансових послуг; [181]. Для цього на рівні держави повинні виконуватися наступні вимоги:

- своєчасне та неухильне виконання усіма суб'єктами прийнятих регуляторних вимог, правил, стандартів тощо;
- орієнтація на зростаючі вимоги попиту надання та здійснення електронних платіжних послуг;
- врахування глобальних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;
- високий рівень соціальної відповідальності та вмотивованості;

- імплементація новітніх технологічних, сервісних, продуктові досягнень;
- управління ризиками в напрямі їх мінімізації.

Таким чином, наведені вимоги до державної політики у сфері становлення та функціонування електронних платіжних послуг повинна відбуватись у межах трендів світового розвитку цифрової економіки

Висновки. Становлення та функціонування електронних платіжних послуг є одним з основних та інноваційних напрямків розвитку соціально-економічних систем на засадах цифрової економіки. Відповідно, дослідження інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці зумовлено актуальністю порушеного питання. Визначено, що базовими інституційними концептами становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці є технологічне забезпечення та цифрова інфраструктура, які є взаємопов'язаними та діють на основі інтелектуального компоненту (алгоритми та програмне забезпечення) та організаційного компоненту (протоколи та стандарти).

Зважаючи на стрімкий розвиток технологічного прогресу, уряди різних країн розглядають становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці як новий етап інноваційного розвитку ринку фінансових послуг, що супроводжується позитивними та негативними ефектами.

В складі інституційних концептів становлення та функціонування електронних платіжних послуг у цифровій економіці важливе місце займають суб'єкти становлення та функціонування електронних платіжних послуг та організаційні моделі побудови фінансових відносин.

1. Адамик Б., Ткачук В. Платіжні системи: фундаментальні засади та перспективи трансформації. Економічний аналіз. 2019. Том 29. № 3. С. 63-73.

2. Білозубенко В.С., Городницький Р.О. Цифрова економіка як середовище розвитку інноваційної діяльності малих підприємств. Проблеми економіки. 2021. № 2 (48). С. 103-110.

3. Краус Н.М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка. 2018. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf

4. Маркевич К. Необанки vs традиційні банки: як необанки змінюють фінансову системи. Разумков Центр, 2022. URL: https://razumkov.org.ua/statti/neobanky-vs-tradytsiini-banky-iak-neobanky-zminiuiut-finansovu-systemy

5. Сопін Є.О. Напрями цифровізації сектору фінансових послуг та забезпечення ефективності платіжних операцій у цифровій економіці. Економічний простір. 2021. № 174. С. 50-57.

6. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, 2020. URL: https://www.fg.gov.ua/storage/files/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-do-2025-roku.pdf

7. Ханін І.Г., Білозубенко В.С., Сопін Є.О. Цифрова економіка: сутність, особливості та глобальні тенденції розвитку. Бізнес-інформ. 2021. № 9. С. 65-72.

1. Adamyk B., Tkachuk V. Platizhni systemy: fundamentalni zasady ta perspektyvy transformatsii. Ekonomichnyi analiz. 2019. Tom 29. № 3. S. 63-73.

2. Bilozubenko V.S., Horodnytskyi R.O. Tsyfrova ekonomika yak seredovyshche rozvytku innovatsiinoi diialnosti malykh pidpryiemstv. Problemy ekonomiky. 2021. № 2 (48). S. 103-110.

3. Kraus N.M., Holoborodko O.P., Kraus K.M. Tsyfrova ekonomika: trendy ta perspektyvy avanhardnoho kharakteru rozvytku. Efektyvna ekonomika. 2018. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf

4. Markevych K. Neobanky vs tradytsiini banky: yak neobanky zminiuiut finansovu systemy. Razumkov Tsentr, 2022. URL: https://razumkov.org.ua/statti/neobanky-vs-tradytsiini-banky-iak-neobanky-zminiuiut-finansovu-systemy

5. Sopin Ye.O. Napriamy tsyfrovizatsii sektoru finansovykh posluh ta zabezpechennia efektyvnosti platizhnykh operatsii u tsyfrovii ekonomitsi. Ekonomichnyi prostir. 2021. № 174. S. 50-57.

6. Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini do 2025 roku. Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib, 2020. URL: https://www.fg.gov.ua/storage/files/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-do-2025-roku.pdf

7. Khanin I.H., Bilozubenko V.S., Sopin Ye.O. Tsyfrova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta hlobalni tendentsii rozvytku. Biznes-inform. 2021. № 9. S. 65-72.